

3. Станіславський В. Гетьман Іван Мазепа як реформатор козацької держави / В.Станіславський // Батуринська старовина.—Вип. 2(6). Збірник наукових праць. — Чернігів: Видавництво «Десна - Поліграф», 2011.—С.16-19.
4. Листи Івана Мазепи / Упор. та авт. вступн. дослідж. В.В.Станіславський. — К.: Ін-т історії України НАНУ, 2010. — Т.2. 1691-1700. — К., 2010. —752 с.
5. Morawski Teodor. Dzieje narodu polskiego w krótkości zebrane. T IV./ Morawski T.--- Poznan 1871 – 345 s.
6. Orgelbrand S. Encyklopedia Powszechna z ilustracjami i mapami. Tom.XII. / Orgelbrand S.—W-wa, 1902. —640 s.
7. Kantecki K. Ojciec Stanisława Augusta / Klements Kantecki // Ateneum. — 1876.— №3.— S. 1-71.
8. Voltaire. Histoire de Charles XII. T. 26. / Voltaire – P.: Impr.: De la Société littéraire 1785. —P.196.
9. Послание Карла XII про полтавський погром у Стокгольм урядовій раді 1709, кінець липня // Військові кампанії доби гетьмана Івана Мазепи в документах. Упоряд. Сергій Павленко. —К., 2009. — Т.П.—С. 514-515.
10. Записки мазовецького воеводи С.Понятовського про події його життя // Доба гетьмана Івана Мазепи в документах [упоряд. С.Павленко]. — Київ.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007.—С.631-643.
11. Цвиркун В.И. Дмитрий Кантемир. Страницы жизни в письмах и документах / Виктор Цвиркун – СПб. : Нестор-История, 2010.—С. 112-114.
12. Собственноручные письма короля Карла XII, собранные и изданные Эрнестом Карлсоном // Современное обозрение. Библиография. —Б.г.,м.и—С. 6-12.
13. Финкель К. История Османской империи. Видение Османа : [пер.с англ.] / Эрролайн Финкель.—М.: АСТ, 2010. —829 [3] с.

Станіслав Дембіцький (Переяслав-Хмельницький),
ст. науковий співробітник НІЕЗ «Переяслав»

Петро Перший і Переяслав

У Переяславі в 50-80-х рр. ХХ ст. побутувала думка, що напередодні Полтавської битви 27 червня 1709 р. російський цар Петро I побував у Переяславі. Ось що пише Герой України, багатолітній директор Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» Михайло Іванович Сікорський: «Незадовго до Полтавської битви Переяслав відвідав Петро I. Враховуючи стратегічне значення міста, цар наказав відбудувати переяславські вали. Було споруджено чотири нові бастіони, що згодом набули назви Петровських: у районі Михайлівської церкви, по теперішній вулиці Горького, біля Підварського мосту та поблизу перетину нинішніх вулиць Сковороди й Орджонікідзе» [5, 94].

Зацікавившись уже звичною інформацією, я підняв відповідну літературу. І ось який результат. Радянські енциклопедії, а також енциклопедичні видання незалежних українських дослідників не дають інформації про перебування Петра I у нашому місті.

А як про це говорять солідні історичні дослідження російських авторів як радянського, так і російського періоду? Переді мною книга Н. Н. Молчанова «Дипломатія Петра Первого», видана 1986 р. в Москві. У ній прослідковується географія перебування царя напередодні Полтавського бою.

Отже, продовжується Північна війна Швеції з Росією, яка розпочалася 1700 р. Шведський король Карл XII розгромив союзницю Росії Річ Посполиту, готуючись іти походом на схід проти Росії.

У відповідь навесні 1706 р. Петро I дає вказівку зміцнити кордони країни від можливого шведського нашествия. Зміцнювалися Київ, Смоленськ. Створювалася оборонна лінія на кордонах, що стосувалося, безперечно, і Переяслава, адже за Дніпром уже знаходилася територія Речі Посполитої.

4 липня 1706 р. Петро I прибув до містечка Жовква на Львівщині, де знаходився 4 місяці. Тут було вирішено дати генеральний бій шведам не на території Речі Посполитої, а в межах Росії [3, 205]. І знову-таки до Переяслава цар тоді не заїжджав.

Деталізацію Жовківської наради, місце перебування царя знаходимо в книзі «Полководцы XVIII ст.», виданій в Москві в 1992 р. Її автори – В. І. Буганов і А. В. Буганов. Згідно з планом, руху шведів до Росії через Білорусію чи Україну перешкоджатимуть фортеці, захисні загородження, набіги легкої кавалерії, опір місцевих жителів... Вимотування ворога, його ослаблення мало закінчитися генеральною битвою, яка буде проведена на території Росії у належний момент, за наявності необхідних військових сил. План, який довго обговорювався і був остаточно прийнятий у квітні 1707 р., почав здійснюватися [1, 58-59].

Петро I конкретизував свій погляд на можливий театр військових дій на теренах Росії. «Уже нам то подлинно известно, – писав він Апраксіну 31 січня 1707 р. із Західної України, – что сия война под одними нами осталась. Того для ничто так не надлежит хранить, яко границы, дабы неприятель силою, а паче лукавым обманом не впал; и хотя еще и не думает из Саксонии ийти, однако же все лучше заранее управить и от внутреннего разорения охранить. Ничем чаю так сего избежать, как дать указ: дабы в начале весны от границы на 200 верст, между Псковом, Смоленском и Черкасскими городами ни у кого явно хлеб и сено в житницах, ни в гумнах не стояли и спрятаны были в лесах, от больших дорог место заготовить для того: ежели неприятель, обошед войско, похочет впасть внутрь, то нигде ничего не найдет и, захваченный войском сзади, сам не рад будет своему начинанию. Сие надлежит заранее людям объявить...» [1, 59]. І далі сказано, щоб жителі цих міст «от прихода неприятельского были во всякой осторожности и опасении» [4, 195].

І знову автори цієї книги нічого не повідомляють про виїзд царя із Жовкви. У серпні 1707 р. цар прибув до Києва, але в Переяславі не був.

Весна 1708 р. Війська князя Голіцина стояли в Києві, Чернігові, Ніжині і Переяславі [1, 63]. Петро I всю весну провів у Петербурзі.

Липень 1708 р. Цар перебуває в Могильові, в Білорусії.

Початок вересня цього ж року. Петро I у Смоленську, звідси він посилав Меншикова взяти столицю Гетьманщини [1,71].

Січень-лютий 1709 р. Цар у Сумах. Потім – до середини квітня – у Воронежі. 4 червня Петро I прибув до Полтави.

Усі вищезгадані населені пункти знаходяться далеко від України. Таку інформацію надають російські дослідники.

У серпні 1707 р. цар прибув до Києва, але до нашого міста не заїжджав.

А як показує тодішню ситуацію відомий дослідник українського козацтва Д. І. Яворницький? У т. III «Історії запорізьких козаків», виданій у Києві, читаємо: «Цар Петро Олексійович липня 4 дня проїхав у місто Київ і провів у ньому півтора місяці. Щоби дати відсіч ворогу на випадок його походу на Київ, цар серпня 15 дня заклав фортецю під Печерським монастирем і для проведення земляних робіт визначив малоросійських козаків» [6, 269]. Тут мова йде про 1706 р.

А де потім перебував цар? У тому ж томі читаємо: «Сам цар Петро Олексійович протягом усього цього часу з 26 жовтня 1708 року по 1 червня 1709 року знаходився в різних місцях: в містечку Погребках (поблизу Сосниці), в містечку Воронежі (поблизу Глухова), в Глухові, Лебедині, Сумах, Охтирці, Белгороді, Азові, Троїцькому, місті Воронеж і, нарешті, в стані під Полтавою» [6, 285]. Цю інформацію підтверджує й російський історик А. В. Буганов.

Отже, з усього вище сказаного випливає, що цар Петро I напередодні Полтавської битви в Переяславі не був.

Джерела та література

1. Буганов В. И., Буганов А. В. Полководцы XVIII ст. – М.: «Патриот», 1992.
2. История Северной войны. 1700-1721 гг. – М.: «Наука», 1987.
3. Молчанов Н. Н. Дипломатия Петра Первого. – М.: «Международные отношения», 1986.
4. Письма Петра Великого. – Т. 5. – Спб., 1907.
5. Сікорський М. І., Швидкий Д. Т. На землі Переяславській. – К., 1983.
6. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків. – Т. III. – К.: «Наукова думка», 1991.

Ольга Пискун (Чигирин), завідувачка відділу
"Музей Богдана Хмельницького" Національного
історико-культурного заповідника «Чигирин»

Генеральний обозний Війська Запорозького - І.Чернята

У середині XVII ст. на карті Східної Європи з'явилась молода українська держава, її творцем і основою стала козащина. Керівництво державою здійснювала старшина, до якої входила еліта українського народу -